

ПІСЛЯОКУПАЦІЙНИЙ ПЕРІОД

УДК К. Шептицький «1944/1947»

Світлана Гуркіна
(Львів)

АРХИМАНДРИТ КЛИМЕНТІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ: МАЛОВИВЧЕНІ СТОРІНКИ ЖИТТЯ 1944–1947 рр.

Автор розглядає три аспекти діяльності архимандрита монастирів Студитського уставу Климентія Шептицького у 1944–1947 рр., спрямовані на збереження Греко-католицької церкви в умовах радянської влади: 1) поїздки в складі офіційної делегації УГКЦ до Києва і Москви у грудні 1944 р., 2) старання по збереженню УГКЦ після арешту єрархії, та 3) мотивування спроб нав'язання контактів із Проводом ОУН.

Ключові слова: Українська греко-католицька церква, Ватикан, Климентій Шептицький.

Одними із ключових, авторитетних і непересічних діячів Греко-католицької церкви ХХ ст. є брати Шептицькі, — митрополит Андрей та отець Климентій, — діяльність і духовна спадщина яких дозволила греко-католикам вистояти лихоліття періоду державної інституційної ліквідації церкви в СРСР та продовжити подальше існування аж до легалізації. Про митрополита Андрея Шептицького написано вже достатньо багато, однак про його брата, о. Климентія, попри визнання його Праведником Світу та блаженным мучеником, все ще бракує досліджень. Спроби написати життєпис о. Климентія Шептицького здійснили Я. Шептицький¹ (Львів 1996), Н. Пікулик² (Львів 1998), а духовність досліджував ієромонах Севастіян (Дмитрух)³. У цій невеликій статті зверну увагу на три все ще малодосліджені аспекти з життя і діяльності архимандрита Климентія Шептицького у непростий період 1944–1947 рр., а саме: (1) поїздки в складі офіційної делегації від митрополита Греко-католицької церкви до Києва і Москви у грудні 1944 р., (2) старання по збереженню УГКЦ після арешту в ніч 11–12 квітня 1945 р. митрополита Йосифа Сліпого та єпископів, та (3) мотивування спроб нав'язання контактів із Проводом ОУН. Першоджерела для аналізу даного періоду в основному знаходяться у матеріалах кримінальної справи архимандрита Климентія⁴ і його довірених осіб з періоду 1944–1947 рр. — священників Івана Котіва⁵ і Йосифа Кладочного⁶, опублікованих

таємних документах з Архіву СБУ у Києві⁷, партійних архівів⁸, а також усних інтерв'ю⁹.

Отець Климентій (світське ім'я — Казимир) Шептицький (1869–1951) — син графа Яна-Казимира Шептицького, рідний молодший брат митрополита Андрея Шептицького, його довірена особа. Здобував юридичну освіту в університетах Кракова, Мюнхена і Парижа. У 1911 р. він вирішує реалізувати своє покликання до монашого життя спершу в бенедиктинців у Німеччині, а з 1912 р. вже у монастирі студитів східного обряду в Боснії. 28 серпня 1915 р. єпископ Діонізій Няраді з Крижевець висвятив його на священника. Богословську освіту отримав в Інсбруці. З 1926 р. о. Климентій стає ігуменом Унівської Святоуспенської лаври Студитського уставу. В 1939 р. митрополит Андрей таємно іменував його екзархом Росії та Сибіру. У листопаді 1944 р., після смерті митрополита Андрея Шептицького, його наступник Йосиф Сліпий іменує о. Климентія архімандритом монахів Студійського уставу. Після арешту ієрархів став одним із лідерів опозиції греко-католицького духовенства проти «возз'єднання» УГКЦ з РПЦ. До осені 1945 р. проживав при архікафедральному соборі св. Юра у Львові, звідки радянська влада змусила його виїхати до Унівської лаври. 5 червня 1947 р. його заарештували в Уневі, проте слідство велося в м. Києві. Засуджений за ст. ст. 54-1а і 54-11 КК УРСР на 25 років виправно-трудова таборів, помер 1 травня 1951 р. у Володимирській тюрмі. 27 червня 2001 р. беатифікований папою Іваном-Павлом II.

З другої половини 1930-х рр. ігумен Святоуспенської Унівської студитської лаври о. Климентій Шептицький перебував у Митрополичих палатах біля свого тяжкохворого брата — митрополита Андрея, був його довіреною особою і допомагав у вирішенні важливих справ. Так, під час своєї останньої поїздки до Риму весною 1939 р. з привітаннями новообраному папі Пію XII саме о. Климентій за дорученням Митрополита Андрея порушив перед секретарем Священної Конгрегації для Східних Церков кардиналом Єудженіо Тіссераном питання про єпископську хіротонію для ректора Львівської Богословської Академії о. д-ра Йосифа Сліпого з правами коад'ютора (правонаступника)¹⁰. Перебуваючи у Львові, проводячи багато часу на святоюрському пагорбі, о. Климентій безумовно перебував у епіцентрі церковних подій того непростого часу, коли Червона армія вела свій наступ у західному напрямку. Незважаючи на неспокій та паніку, яка панувала у суспільстві, греко-католицьке духовенство продовжувало проведення підготовчих засідань Львівського архієпархіального собору, в яких брав активну участь і о. Климентій. Він, зокрема, долучався до дискусій 22 червня та 6 липня 1944 р.¹¹

Наприкінці липня 1944 р. Львова вдруге зайняла Червона армія. В місті та краї почалося встановлення радянської влади. У жовтні Митрополит

Андрей перехворів на грип, який дав ускладнення. Коло хворого постійно перебував рідний брат — о. Климентій і кімнатний братчик студит Атанасій Кольбенка, що був із митрополитом протягом 15 років. Крім того, його постійно відвідував архієпископ Йосиф Сліпий і хтось із духовенства з найближчого оточення. Коли митрополит вже не міг рухатися, то причастя йому приносив о. Климентій¹². Смерть митрополита Андрея 1 листопада 1944 р. була сприйнята всіма, духовенством і вірними, з великим болем. Отець Климентій разом із братами студитами підготували все для похоронів, які велично пройшли 5 листопада при участі не лише греко-католицьких єпископів, численного духовенства та вірних, але й римо-католицьких та вірменського церковних достойників. Ці похорони та величний прощальний похід вулицями Львова вразили багатьох людей, особливо приїжджих зі Сходу¹³.

Отець Климентій відразу ж у день смерті Митрополита написав листа до брата Станіслава Шептицького, який проживав у Корчині в Польщі. Можливості поїздок та листування в 1944–1945 рр. були дуже обмеженими: поїздки залізницею дозволялися лише згідно відряджень за підписами радянських посадових осіб, а пошта, як правило, працювала погано і, до того ж, перевірялися військовою цензурою. Тим не менш, до першої річниці смерті митрополита Андрея архімандрит Климентій зумів надіслати до свого брата Станіслава аж 4 листи, повідомляючи про сумну новину. Робив він це через довірених осіб, які відсилали їх з Перемишля. Писав він всі ті листи, не маючи впевненості, чи брат Станіслав їх отримав, чи ні, і чи знає родина про відхід з цього світу їхнього дорогого брата і вуйка¹⁴.

1. Поїздка до Москви у грудні 1944 р.

До визначеного ще митрополитом Андреем складу офіційної делегації УГКЦ до Москви — о. д-р Гавриїл Костельник, о. Іван Котів та єрм. Герман Будзінський¹⁵, — архімандрита Климентія призначили у листопаді, вже після смерті митрополита¹⁶. Хоча він і приєднався останнім, проте очолив делегацію. Будучи поважного віку (75 років!), маючи певні проблеми зі здоров'ям¹⁷, о. Климентій зважився на цю непросту поїздку, яка відбувалася все ще в умовах воєнного часу, маючи на меті здійснити принаймні 4 речі:

1) передати в Москві Й. Сталіну особистого листа митрополита Андрея — в радянських документах виконання о. Климентієм цього бажання покійного брата представляють як основну мотивацію поїздки до Москви¹⁸;

2) якомога краще представити у Києві та Москві особливості та потреби УГКЦ, відстояти її законні права перед державою на основі Конкордату з Польщею 1925 р. (пригадаймо, що о. Климентій мав юридичну освіту і був успішним адвокатом). У Москві відбулося дві зустрічі делегації з Головою Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР І. Полянським відповідно 22 і 27 грудня 1944 р., перебіг яких ретельно стенографувався¹⁹;

3) з'ясувати реалії радянської релігійної політики і чи справді вона змінилася, а для цього — особисто зустрітися з духівником американського посольства у Москві асумпціоністом о. Леопольдом Марі Брауном, який вже понад 8 років перебував в Радянському Союзі і як ніхто інший відчув на собі релігійну політику влади стосовно католиків. Вони двічі зустрічалися з о. Брауном в готельному номері, де проживав архімандрит разом з ієромонахом Германом Будзінським. На жаль, суть розмов, які відбувалися між двома душпастирями в основному французькою мовою, ми знаємо лише на основі протоколів допитів арх. Климентія і ще одного члена делегації — о. Івана Котіва. Під час першої зустрічі о. Леопольд порадив у розмовах з представниками радянської влади проявляти певну обережність і не довіряти повністю їхнім обіцянкам. Наприкінці зустрічі він також поцікавився, чи приїзд делегації від УГКЦ був добровільним чи за наказом, на що о. Котів показав йому свою посвідку про відрядження, в якій було написано, що підставою їхнього відрядження є розпорядження Львівської облради²⁰. Вдруге о. Браун прийшов до готелю «Москва» десь через 2–3 дні (27–28 грудня) перед від'їздом делегації з Москви і знову говорив спершу з архімандритом Климентієм. Отець Котів домовився про те, що при необхідності вони будуть надсилати інформацію про становище УГКЦ в Галичині о. Брауну, а він вже зможе передати її до Ватикану²¹.

4) з'ясувати особливості душпастирювання в Радянському Союзі — під час розмов з о. Леопольдом архімандрит Климентій намагався з'ясувати ще одне питання, яке в той час набуло надзвичайної актуальності з огляду на те, що радянські органи держбезпеки розпочали перші арешти духовенства. Питання стосувалося «відправлення релігійних обрядів уніатськими священиками у випадку їхнього виселення у віддалені місцевості Радянського Союзу... чи можна цим священикам відправляти по декілька богослужінь і взагалі, як повинні діяти священики, які віддалені від вищої церковної влади»²².

Чому саме це питання так цікавило архімандрита Климентія? Варто собі пригадати два факти ще з 1939 р. По-перше, о. Климентій був головою заснованого 17 лютого 1939 р. Українського Католицького Інституту Церковного З'єдинення ім. Митр. Рутського²³, Установчі збори якого відбулися напередодні Другої світової війни, 10 червня 1939 р.²⁴ На жаль, початок Другої Світової війни зашкодив діяльності цього Інституту. По-друге, наприкінці 1939 р. митрополит Андрей, скориставшись своїми повноваженнями з 1907 р., наданими йому ще папою Пієм X, створив 4 екзархати. Отця Климентія він призначив екзархом Росії та Сибіру, куди радянська влада вже почала депортувати перших галичан.

У 1944 р. ще до приходу Червоної армії в Галичину о. Климентій намагався озвучувати перед кліром найбільш гострі душпастирські проблеми,

які можуть виникнути за радянської влади, а також залучити до їхнього усвідомлення й обговорення світське духовенство. Зокрема, 22 червня 1944 р. під час підготовчої сесії Львівського архієпархіального собору, на якому було присутньо 53 священники, о. Климентій Шептицький підняв запитання для дискусії: «...із зайнятих більшовиками теренів вивозять населення у сторони де нема католицьких храмів. Що радити: чи, щоби ходили на православні Богослуження — тоді грозить їм, що самі до них пристануть, чи, щоби не ходили — тоді грозить їм безвірство»²⁵. У дискусії взяли слово Кир Миколай (Чарнецький) — «хай роблять по совісті, але почувати, що є різниця у справах віри», і Кир Йосиф (Сліпий) — «не посуватися задалеко, знову ж, почувати, що є різниця у справах віри, але в справі небезпеки для життя можуть звернутися до правосл. свящ. за розрішенням; православне хрещення є дійсним, бо дає «право вступу до Христового Царства», тому не потрібно вимагати від студентів «осібного ісповідання віри»²⁶.

Таким чином, у питанні з'єднання християн о. Климентій Шептицький виявляв інтерес і брав таку ж живу участь, як і його брат митрополит Андрей.

2. Старання по збереженню УГКЦ

Органи держбезпеки вважали арх. Климентія одним із провідних лідерів греко-католицької опозиції до патронованого ними возз'єднання УГКЦ з Руською православною церквою²⁷. Зрештою, для цього у них були певні підстави. Однією з них був безсумнівний авторитет архімандрита серед греко-католицького духовенства та факт призначення саме його митрополитом Йосифом Сліпим головою офіційної делегації, яка представляла інтереси Церкви у Києві та Москві. Іншою, про яку органи держбезпеки могли і не знати, було таємне іменування Кир Йосифом незадовго перед своїм арештом чотирьох адміністраторів для греко-католицької церкви, серед них і о. Климентія.

Після арешту митрополита Йосифа та єпископату у квітні відбулися збори капітули для вибору капітульного вікарія. Першому цю посаду отці-каноніки запропонували присутньому серед них о. Климентію Шептицькому, проте він відмовився, мотивуючи свою відмову тим, що «він монах-архімандрит і повинен керувати монастирями ордена «студитів»²⁸. Крім того, саме до архімандрита Климентія зверталися за порадою священники, які приїжджали влітку — восени 1945 р. до Львова до собору св. Юрія. Так, о. Іван Кубай, молодий парох (отримав священничі свячення 16 жовтня 1943 р.) с. Жовчів Рогатинського деканату, в будинку якого розмістився радянський загін, що вистежував українських партизанів, згадує, як він поїхав за порадою до Львова:

«То було восени [1945], в листопаді... Я хочу бути в Юра і порадитися в деякій справі (хтось там буде, бо в квітні арештували вже митрополита

Сліпого і цілу капітулу митрополії Св. Юра)... поїхали до Львова, і я зайшов до Юра, якраз до палати. В палаті тоді ще був архімандрит Климентій Шептицький. Я йому представив своє положення. Він вислухав і каже: «Сину, вже відтепер Ви не прив'язані до парохії, тому що Вас за тиждень, за два, чи за місяць арештують. Як можете, так рятуйтеся. Хоч би десь виїдьте. Можете взяти собі навіть найнижчу працю, хоч би замітати навіть дорогу, тільки не підписуйте православіє». Я кажу: «Та я і не думаю». І подякував йому...»²⁹.

Згодом слідчий висунув звинувачення о. Климентію в керівництві Церквою, на що той відповів: «Я не заперечую, священники дійсно звертаються до мене з питаннями, однак канонічних прав керувати церквою я не мав і керівником не був»³⁰.

Блаженний арх. Климентій неодноразово здійснював різні заходи по збереженню УГКЦ, які проявлялися, зокрема, в двох сферах: публічно-правовій (офіційні акції протесту — лист до В. Молотова) та еклезіальній (старання про висвяченнях новоієреїв та спроби надіслання інформації про дійсне становище Греко-католицької церкви до Ватикану).

Акції протесту проти діяльності Ініціативної групи

30 червня нарком держбезпеки УРСР С. Савченко повідомляв наркому держбезпеки СРСР В. Меркулову та секретарю ЦК КП(б)У М. Хрущову про обговорення священниками, які проживали при кафедральному соборі св. Юрія, текстів звернення Ініціативної групи та православного Львівського єп. Макарія (Оксіюка). При обговоренні були присутні архімандрит Климентій Шептицький, оо. Іван Котів, Володимир Грицай, Йосиф Кладочний, Микола Галянт, Омелян Гадзевич та інші. Вже тоді арх. Климентій, сподіваючись, що радянський уряд не наважиться на повну ліквідацію УГКЦ, все ж припускав, що у протилежному випадку греко-католицьким священникам дозволять принаймні перейти на цивільну роботу, не відрікаючись від своєї віри. Крім того, серед духовенства було чітке усвідомлення того, хто і що стоїть за зверненням о. Г. Костельника. Савченко дослівно зафіксував іронічний коментар архімандрита Климентія: «Костельнику слід було починати звернення так: милістю НКДБ, з благословення пана Даниленко, ми, відступник від віри — Гавриїл Костельник и т. д. ...»³¹.

Згідно ж свідчень о. Й. Кладочного, о. Г. Костельник особисто приходив до арх. Климентія Шептицького і пропонував йому приєднатися до Ініціативної групи. Однак о. Шептицький не лише не погодився, але навпаки, сам почав умовляти Г. Костельника повернутися до греко-католицької віри і не проводити роботи по переходу в православ'я. Ця дискусія закінчилася нічим і кожен з них залишився при своєму³².

2.1. Лист до В. Молотова

Греко-католицьке духовенство м. Львова, яке не визнавало діяльності Ініціативної групи, незаконної з канонічної точки зору, незважаючи на арешти, все ж намагалося віднайти справедливість у Москві. Влітку 1945 р. було написано офіційного листа, датованого 1 липня 1945 р., на ім'я заступника голови Раднаркому СРСР В. Молотова з проханням-вимогою звільнити заарештованих єпископів, припинити переслідування УГКЦ і примусове «навернення в православ'я», а також дозволити вибрати тимчасового адміністратора Церкви³³. Свої підписи під листом поставив 61 священник, а першим стояв підпис саме архімандрита студитів о. Климентія Шептицького.

Поштовхом для написання цього листа стала публікація 6 липня 1945 р. в обласних газетах Львова, Тернополя і Станіславова двох документів: «Звернення ініціативної групи з возз'єднання Греко-Католицької Церкви з Православною Церквою до Ради Народних Комісарів УРСР» та урядової відповіді на нього, підписаної уповноваженим Ради у справах РПЦ при РНК УРСР тов. П. Ходченко³⁴. Текст листа-протесту проти діяльності Ініціативної групи, згідно протоколів допиту о. Івана Котіва, уклали оо. д-ри Володимир Фіголь і Йосиф Кладочний³⁵. Після його схвалення і підписання архімандритом Климентієм, свої підписи під листом поставили протоігумени ЧСВВ та ЧНІ, світське та монаше духовенство м. Львова та околиць. Відправляли цей лист безпосередньо з Києва оо. І. Котів та Й. Кладочний, які везли передачі арештованим єпископам і митрополиту Йосифу. 16 липня 1945 р. вони прийшли на зустріч до уповноваженого Ради у справах релігійних культур І. Вільхового як офіційні представники греко-католицького духовенства, незгідного із возз'єднанням з РПЦ. Священики повідомили його про факт написання і відправлення до Москви листа. Вони також зазначили, що планується розіслати копії «по всім єпархіям для зібрання підписів не лише священників, але й віруючих. Вони також мають намір отримати підписи під своєю заявою і від священників-переселенців з Польщі, зокрема з Сяноку»³⁶.

Зрозуміло, це не могло бути розцінено інакше, як антирадянська діяльність, і внаслідок таких дій Управління НКДБ по Львівській області у липні 1945 р. завело агентурну справу «Ватиканці» на 11 греко-католицьких священників, що жили у м. Львові. Серед основних «об'єктів» справи першим фігурував, звичайно ж, архімандрит Климентій Шептицький. Крім нього, під пильний нагляд органів держбезпеки потрапили колишній канцлер Львівської архієпархії Микола Галянт, священники Успенської церкви Степан Василів і д-р. Володимир Фіголь, колишній ректор Львівської духовної семінарії Іван Чорняк, та василіяни м. Львова і Жовківського району³⁷.

Голова Ініціативної групи о. Г. Костельник, характеризуючи 28 липня 1945 р. ситуацію, вказував новоприбулому (25 або 26 липня) з Києва капітану МДБ І. Богданову-Іванову, який мав забезпечити на місці успішність «возз'єднавчого процесу», на цю групу незгідних львівських священиків: «Такі політикани, як Шептицький, Галянт та інші, намагалися відновити церкву, незважаючи на мої заперечення, написали лист Молотову з проханням звільнити єпископа або дозволити їм вибрати адміністратора, який би змінив митрополита і керував церквою. З того, як я їм і казав, нічого не вийшло і закінчилося тим, що Галянт і ще 2 священики Юра були 27 липня заарештовані»³⁸.

До архімандрита Климентія в умовах відсутності єпископату зверталися випускники духовних семінарій з проханням про сприяння в отриманні священичих свячень. Він розумів цю необхідність і всіляко намагався забезпечити можливість нових рукоположень. Для цього, по-перше, згідно свідчень о. Й. Кладочного, наприкінці 1945 р. о. Климентій двічі через нього та о. І. Котіва звертався до Львівського латинського архієпископа Євгеніуша Базяка з проханням про висвячення греко-католицьких кандидатів. Проте архієп. Євгеніуш щоразу відмовляв, мотивуючи тим, що такою була вказівка представників органів радянської влади. По-друге, влітку 1946 р. арх. Климентій послав із Унева до Ужгорода на Закарпаття, де залишився єдиний діючий в Україні греко-католицький єпископ Теодор Ромжа, двох студитів-дияконів: Мирона (Деренюка) і Севастіяна (Беня). З цієї поїздки вони обидва повернулися вже священиками (ієромонахами). Крім того, єп. Теодор запевнив, що і надалі готовий висвячувати всіх, хто б приїхав до нього із рекомендацією від архімандрита Климентія Шептицького³⁹.

2.2. Спроби надіслання інформації до Ватикану

У 1944–1947 рр. о. Климентій Шептицький здійснив декілька спроб налагодити контакт із Ватиканом принаймні в односторонньому порядку — з України. Ще у серпні 1944 р. благословляючи на дорогу Курта Левіна, врятованого під час Другої світової війни сина Львівського равина Єзекиїла, він попросив юнака передати при нагоді інформацію про становище УГКЦ та ситуацію у Львові кардиналу Еудженіо Тіссерану. Курт Левін виконав свою місію після прибуття до Риму в жовтні 1945 р.⁴⁰

Невдовзі, восени 1945 р., нібито від о. Марка Степа та Курта Левіна із дорученням до собору св. Юра прийшов чоловік, який представився поручиком польської армії Моргулісом, працівником репатріаційної комісії. Архімандрит Климентій Шептицький і о. Й. Кладочний зустрілися з ним і поручник отримав від них 1 тис. франків і листи для о. Степа, «а священник Кладочний домовився с Моргулісом о своем выезде в Ватикан и просил последнего помочь ему выехать из г. Львова»⁴¹. Вдруге Моргуліс приїхав до Львова у грудні 1945 р. Оскільки архімандрит Климентій тоді був в Уневі,

то з ним зустрічався лише о. Й. Кладочний, який і запрошував його щодня на обіди до митрополичих палат, куди «поручик» приходив у світському одязі. Під час цього другого візиту було домовлено, що Моргуліс дістане фіктивні документи поляків, які уможливлять виїзд о. Й. Кладочного і о. І. Котіва (на ім'я Войцехівського) до Польщі, а вже звідти — до Риму. Для архімандрита Шептицького Моргуліс обіцяв дістати спеціальну вимогу польського уряду про виїзд за кордон. Проте більше його вже не бачили⁴².

Крім того, о. д-р Й. Кладочний збирався особисто повторити нелегальну поїздку на Захід до Риму з періоду осені 1939 р. Саме о. Й. Кладочному довірив о. Климентій свої написані у серпні 1946 та квітні–травні 1947 р. 5 листів (до кардинала Е. Тіссерана, 2 — до о. Кирила Королевського, по одному до брата Станіслава та племінниці монахині Йосафати). У листі до о. К. Королевського, радника Конгрегації Східних Церков, архімандрит Климентій описував насильницьке навернення радянською владою греко-католицького духовенства в «православ'я Москви» і зміни, які сталися в Галичині у зв'язку з новою владою. Через 7 місяців архімандрит зробив допис до листа, до якого додав інформацію про місце ув'язнення митрополита Йосифа Сліпого, арешт 4-х ієромонахів і 2-х братів студитів, а також — Перемишльського єпископа-коад'ютора Григорія Лякоти. Писав він також і про перспективи голоду 1946–1947 рр. та неспокій і продовження війни, але також переймався і долею «Типікону»⁴³. Проте всі листи арх. Климентія, а також переданий зі Станіслава 7-сторінковий звіт ігумена Романа Бахталовського ЧНІ, потрапили не до адресатів, а до МДБ, бо о. Д-ра Й. Кладочного заарештували 17 травня 1947 р. і вилучили все, що він мав при собі⁴⁴.

3. Спроби нав'язання контактів з Проводом ОУН та УПА

Офіційною підставою для арешту архімандрита Климентія радянськими органами держбезпеки стало звинувачення його по ст. 54-1а та 54-11 Кримінального Кодексу УРСР, стосовно наступних положень: (1) він був впливовою особою в українському національному русі, (2) з його дозволу при Унівському монастирі діяла лічниця, в якій монахи лікували поранених повстанців, та (3) останнім часом він посилив місіонерську працю з поширення католицизму в навколишніх селах⁴⁵.

По першому пункту звинувачення органи держбезпеки мали на увазі намагання арх. Климентія у 1945–1946 рр. зустрітися з Романом Шухевичем. Які були підстави для такого бажання архімандрита? Все почалося від зустрічі 26 грудня 1944 р. в Москві членів офіційної делегації УГКЦ з трьома т. зв. «генералами Червоної Армії», які відрекомендувалися як Іванов (Федотов), Лебедев (Леонт'єв) та Сергєєв (Судоплатов). Ці особи під час бесіди наполягали на необхідності впливу Церкви та духовенства на припинення в західноукраїнських областях збройної боротьби ОУН та УПА

проти радянської влади⁴⁶. Під час цієї зустрічі виникло питання про можливість організації переговорів між обома сторонами. Умовою для проведення такої зустрічі було надання радянською владою представникам ОУН та УПА гарантії безпеки і можливості повернутися назад у ліс⁴⁷. Провідну роль під час цієї московської зустрічі виконував о. Г. Костельник. Проте після повернення до Львова і о. Г. Костельник, і арх. К. Шептицький намагалися налагодити зв'язок із Проводом ОУН та зустрітися з командиром УПА та головою Української Головної Визвольної Ради (УГВР) Романом Шухевичем, щоб розповісти про пропозиції московських «генералів» із припинення збройного опору радянській владі.

Архімандрит Климентій весною 1945 р. зустрічався у митрополичих палатах в присутності о. Й. Кладочного, який був організатором цієї зустрічі, з двома представниками ОУН та УПА: Володимиром Ординцем та Йосифом Паньківим стосовно можливостей встановлення зв'язку з Р. Шухевичем⁴⁸. Вони пообіцяли допомогти, проте після цієї зустрічі їх обох заарештувало НКДБ⁴⁹. Отець І. Котів також за дорученням Климентія Шептицького намагався знайти інші можливості контакту, проте всі спроби виявилися безрезультатними⁵⁰.

Під час допитів у червні 1947 р. у Львові архімандрит Климентій заперечував всі звинувачення, які висували проти нього слідчі підполковник Гевлич та капітан Лимарченко: «...неодноразово у монастирі представники влади намагалися знайти криївки і звинувачували монастир у зв'язках із бандерівцями, проте обшуки не дали позитивних результатів. Я наполягаю, що ніяких зв'язків з лідерами ОУН я не мав. Я не знаю, за що мене заарештували, посадили у тюрму та допитують»⁵¹.

Перший київський допит архімандрита Климентія датується 12 липня 1947 р. У Києві архімандрит Климентій також чітко відповідав слідчому капітану Зацітіну: «Я монах і політичною діяльністю не займаюся»⁵². На конкретні звинувачення слідчим в організації нелегальних курсів санітарів в Унів. монастирі о. Климентій відповів, що ніяких нелегальних курсів не було, лише в 1938 чи 1939 р. д-р М. Панчишин у Львівському монастирі навчав монахів санітарно-гігієнічних правил⁵³. Коли ж слідчий закидав архімандриту, що монахи-студити підтримували зв'язок з ОУН та УПА, то він заперечив і це твердження, адже строго забороняв їм займатися політикою. Коли слідчий зачитав свідчення з допиту матері Йосифи Вітер, про те, що вона розповіла ігумену про лікування в їхньому монастирі пораненого партизана, тоді о. Климентій відповів, що проти цього він не заперечував, оскільки вважав це християнським обов'язком⁵⁴.

Підсумовуючи, можемо ствердити, що поїздка до Москви в грудні 1944 р. та особисті розмови там були до певної міри ключовими для мотивування і розуміння діяльності о. Климентія Шептицького у 1945–1947 рр. Результати

поїздки дали йому підставу сподіватися на майбутнє для Греко-католицької церкви в радянській державі, але також до певної міри втягнули його у політику. Після арешту греко-католицьких ієрархів у Львові та Станіславові, а згодом і в Перемишлі, арх. Климентій намагався зробити все від нього можливе для того, щоб врятувати УГКЦ від повної інституційної ліквідації і забезпечити, хоча й одностороннє, інформування Ватикану про релігійну ситуацію.

---

¹ Шептицький Я. Отець Климентій Шептицький: життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких / Переклад з пол. Н. Пікулик, Л. Сеника, з фр. Ж. Максимович. — Львів, 1996. — 94 с.

² Пікулик Н. Климентій Шептицький — слуга Божий. — Львів, 1998. — 67 с.

³ Дмитрух С. Блаженний Климентій Шептицький про молитву у відроджених монастирях Студійського уставу. — Львів, 2002. — 130 с.; *Його ж*: Духовне формування монаха студита у світлі писань о. Климентія Шептицького. — Львів, 1997. — 58 с.

⁴ Дело по обвинению Шептицького К. И. по ст. ст. 54-1а и 54-11 УК УССР // Галузевий Державний Архів Служби Безпеки України (далі — ГДА СБ України). — Ф. 6, спр. 74978-ФП, Т. 1, 357 арк.

⁵ Дело по обвинению Котива И.О. по ст. ст. 54-1а і 54-11 КК УРСР // ГДА СБ України, Київ. — Ф. 6, спр. 75181-ФП.

⁶ Дело по обвинению Кладочного И.А. по ст. ст. 54-1а и 54-11 УК УССР (нач. 17.05.1947, окон. 31.12.1947) // ГДА СБ України. — Ф. 6, спр. 75183-ФП, в 3-х томах. — Т. 1 на 300 арк.; т. 2 на 327 арк.; т. 3 на 137 арк.

⁷ Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). — К., 2005; Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки: у 2-х томах. — К., 2006.

⁸ Сергійчук В. Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. — К., 2001; Хресною дорогою. Функціонування і спроби ліквідації Української Греко-Католицької Церкви в умовах СРСР у 1939–1941 та 1944–1946 роках. Збірник документів і матеріалів / Упоряд. М. Гайковський. — Львів, 2006.

⁹ Інтерв'ю з о. Кладочним Йосифом (мон. Єремія) від 27.05.1993, м. Львів. Інтерв'юер: Борис Гудзяк // Архів Інституту Історії Церкви (далі — АІЦ), П-1-1-304; Інтерв'ю з о. Кубаєм Іваном від 10.04.1993, с. Зимна Вода Пустомитівського р-ну Львівської обл. // АІЦ, П-1-1-192.

¹⁰ ГДА СБ України, Київ. — Ф. 6, спр. 74978-ФП, т. 1, арк. 53. Перша поїздка о. Климентія до Риму як представника митрополита Андрея разом з о. д-ром Й. Сліпим відбулася у ювілейному 1937 р.

¹¹ Протоколи засідань Львівських Архiepархіальних соборів 1940–1944 рр. Протоколи засідань підготовчих та урочистих сесій / Упор. о. Августин Баб'як. — Львів, 2000. — С. 402, 406.

- ¹² Інтерв'ю з о. Кладочним Йосифом... — С. 12.
- ¹³ Митрополит Андрей Шептицький у документах... — С. 372–379, 393–395.
- ¹⁴ Листи датовані: 1 листопадом 1944 р., 8 квітням, 11 травням і 1 листопадом 1945 р. / Див.: ВАВ, ф. 15, спр. 4, од. 6.
- ¹⁵ Митрополит Андрей Шептицький у документах... — С. 365–367; Хресною дорогою. — С. 121–122.
- ¹⁶ Ліквідація УГКЦ (1939–1946)... — Т. 1. — С. 250–251.
- ¹⁷ Лікарське заключення і дозвіл на поїздку давав о. Климентію д-р Барвінський, який прописав і певну дієту. — Центральний Державний Історичний Архів України у м. Львові. — Ф. 201, оп. 1р., спр. 124, арк. 11; спр. 122, арк. 15.
- ¹⁸ Ліквідація УГКЦ (1939–1946)... — Т. 1. — С. 251.
- ¹⁹ Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали. — Т. 2. 1953–1966. Додаток. — Львів, 1996. — С. 761–776.
- ²⁰ ГДА СБ України. — Ф. 6, спр. 75181-ФП, арк. 151. В Архіві Львівського музею історії релігії зберігаються оригінали посвідок арх. Климентія Шептицького: ф. 7232, арк. 720; ф. 7234, арк. 722. Вони також опубліковані: Хресною дорогою.... — С. 129–130.
- ²¹ Там само. — Ф. 6, спр. 75181-ФП, арк. 91–94.
- ²² Там само. — Спр. 74978-ФП, арк. 152–153.
- ²³ Див.: Грамоту митр. Шептицького про заснування Українського Католицького Інституту Церковного З'єдинення ім. Митр. Рутського та фрагменти “Статуту” в Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Церква і церковна єдність. Документи і матеріали 1899–1944. — Т. 1.– Львів, 1995. — С. 279–281.
- ²⁴ Праця слуги Божого Митрополита Кир Андрея над об'єднанням українських Церков / *Ленчик В.* Визначні постаті Української Церкви: митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий. — Львів, 2001 (Українознавча бібліотека НТШ; ч. 11). — С. 156–157: «Президентом Інституту Митрополит іменував Ігумена Студитів о. Климентія Шептицького, а до управи належали ще від поручники Гр. Кат. Єпископських Ординаріятів». До управи входили також шість членів за вибором загальних зборів, а крім того — по одному делегату від Гр. Кат. Богословської Академії, Чинів св. Василя Великого, Найсв. Избавителя (Редемптористів) і Студитського Уставу. По парохіях мали бути організовані «Братства Апостольства Церковного З'єдинення».
- ²⁵ Протоколи засідань Львівських Архиепархіальних соборів 1940–1944 рр... — С. 401–402.
- ²⁶ Там само. — С. 402–403.
- ²⁷ *Сергійчук В.* Нескорена Церква.... — С. 93.
- ²⁸ ГДА СБ України. — Ф. 6, спр. 74978-ФП, арк. 277.
- ²⁹ Інтерв'ю з о. Іваном Кубаєм... — С. 9.
- ³⁰ ГДА СБ України. — Ф. 6, спр. 74978-ФП, арк. 295.
- ³¹ Ліквідація УГКЦ (1939–1946)... — Т. 1. — С. 834 — 836.
- ³² ГДА СБ України. — Ф. 6, Спр. 74978-ФП, арк. 280.
- ³³ Ліквідація УГКЦ (1939–1946)... — Т. 2. — С. 79 — 82.
- ³⁴ *Сергійчук В.* Нескорена Церква. — С. 89.

- ³⁵ ГДА СБ України. — Ф. 6, спр. 75181-ФП, арк. 254–255.
- ³⁶ Сергійчук В. Нескорена Церква. — С. 93.
- ³⁷ Там само. — С. 71; Ліквідація УГКЦ (1939–1946)... — Т. 2. — С. 58.
- ³⁸ Ліквідація УГКЦ (1939–1946)... — Т. 2. — С. 84.
- ³⁹ ГДА СБ України. — Ф. 6, спр. 74978-ФП, арк. 186, 282.
- ⁴⁰ Kurt I. Lewin. A Journey Through Illusions. — Santa Barbara, 1994. — P. 239–242.
- ⁴¹ ГДА СБ України. — Ф. 6, спр. 75181-ФП, арк. 141–142.
- ⁴² Там само. — Арк. 145.
- ⁴³ Див.: Переклади листів російською мовою в ГДА СБ України. — Ф. 6, спр. 74978-ФП, Т. 1, арк. 319–329.
- ⁴⁴ ГДА СБ України. — Ф. 6, спр. 75183-ФП, Т. 1, арк. 1.
- ⁴⁵ Там само. — Спр. 74978-ФП, Т. 1, арк. 1–2.
- ⁴⁶ Ліквідація УГКЦ (1939–1946)... — Т. I. — С. 277–285; ГДА СБ України. — Ф. 6, спр. 74978-ФП, арк. 29, 150–151.
- ⁴⁷ Ліквідація УГКЦ (1939–1946)... — Т. I. — С. 283–284.
- ⁴⁸ ГДА СБ України. — Ф. 6, спр. 74978-ФП, арк. 113.
- ⁴⁹ Там само. — Арк. 113, 31–32.
- ⁵⁰ Там само. — Спр. 75181-ФП, арк. 31.
- ⁵¹ Там само. — Ф. 6, спр. 74978-ФП, арк. 16, 23–25.
- ⁵² Там само. — Арк. 29.
- ⁵³ Там само. — Арк. 48–50.
- ⁵⁴ Там само. — Арк. 32–36.

Автор рассматривает три аспекта деятельности архимандрита монастырей Студиского устава Климентия Шептицкого в 1944–1947 годах, направленных на сохранение Греко-католической церкви в условиях советской власти: 1) поездка в составе официальной делегации УГКЦ в Киев и Москву в декабре 1944 г., 2) деятельность по сохранению УГКЦ после ареста иерархии, и 3) мотивирование попыток завязать контакты с Проводом ОУН.

Ключевые слова: Украинская Греко-католическая церковь, Ватикан, Климентий Шептицкий, советская власть

In the article the author presents three aspects of Archimandrite Clement Sheptytskyi activities in 1944–1947 in order to save the Ukrainian Greek Catholic Church: 1) visit to Kyiv and Moscow as a member of the official delegation of the UGCC in December 1944; 2) efforts to save the Church after the arrests of the hierarchy, and 3) motivations for the attempts to find contact with the OUN leaders.

Key words: the Ukrainian Greek Catholic Church, Vatican, Clementiy Sheptycky.